

15.

1867. jun. 26.

Somssich Pál bejelentése a képviselőház ülésén a nemzetiségi ügyben kiküldött albizottság jelentése tárgyában.*

Képv. Napló, 1865–68. IV. 310–311. l.

Somssich Pál: T. ház! Méltóztatott a t. ház az ülésszak elején a nemzeti-
ségi ügyben egy választmányt kiküldeni. Ezen választmány egy kisebb bi-
zottságra bízta a véleményes javaslat elkészítését. Ezen javaslat elkészülvén,
tegnap terjesztetett a nagy bizottság elé. Miután e munkálat mind terjedel-
mére, mind fontosságára nézve olyan, hogy ahhoz egy olvasásra azonnal
hozzá szólni nem lehet, kéri a választmány a t. házat, méltóztassék annak
kinyomatását elrendelni, a t. ház bölcseségére bízván, vajon azt csak annyi
számban fogja-e kinyomtatni, a mennyi az illető bizottsági tagokat megilleti,
vagy oly számmal, hogy a ház minden tagja kezébe juthasson úgy, hogy az
elnapolás alatt kinek-kinek legyen ideje azzal tökéletesen megismerkedni,
hogy annak idején hozzá szólhasson. *(Helyeslés.)*

Deák Ferenc: T. ház! Nagyon helyesnek tartom Somssich Pál képviselő
úr indítványát, és azt is óhajtom, hogy az albizottság jelentése ne csak a bi-
zottság tagjai, hanem a ház összes tagjai számára kinyomassék...¹

* *Forrás:* Kemény G. Gábor (összegyűjt., jegyz.): *Iratok a nemzetiségi kérdés történetéhez Magyarországon a dualizmus korában.* I. kötet: 1867–1892. Budapest, Tankönyvkiadó, 1952, 27–52. Betűhív közlés.

1 A nemzetiségi albizottság jelentéséhez a következő programokat, illetve törvényjavaslatokat mellékelte: *a)* Az 1861 június 7-én kelt turócszentmártoni szlovák programot, *b)* az 1861 ápr. 5-i karlócai szerb programot, *c)* az 1867 febr. 11-én aláírt román–szerb nemzetiségi törvényjavaslatot, *d)* az 1867 jan. 23-ki Bukovszky-féle orosz (ruthén) nemzetiségi felterjesztést, *e)* a Wlád Alajos és Popovics Zsigmond képviselők által 1861 júl. 20-án benyújtott nemzetiségi közvetítő javaslatot és végül *f)* a nemzetiségi albizottság törvényjavaslatát (Törvénycikk a nemzetiségek egyenjogúságáról). Itt említjük, hogy az 1861 jan. 16-i szebeni és febr. 11-i gyulafehérvári román határozatokat, akárcsak az 1863/64-iki erdélyi szebeni országgyűlés döntéseit, a nemzetiségi albizottság nem vette tekintetbe, nyilván abból a vélekedésből kiindulva, hogy az Erdéllyel való uniót törvényhozásilag még nem állították helyre.

Melléklet:

*Jelentése az 1865-dik évi magyar országgyűlés képviselőháza által
a nemzetiségi kérdés tárgyában kiküldött bizottság alvázasztmányának,
a vonatkozó mellékletekkel.*

1865–68. évi Képv. Ir. II. 251–276. l.

A nemzetiségi kérdés tárgyában kiküldött bizottság alvázasztmánya mindenek előtt azon fő elvnek megállapítását tartá szükségesnek, a mely földadata megoldásánál irányadóul szolgáljon.

Ilyenül az országban lakó népek nemzetiségének egyenjoguságát tekintette, s arra törekedett, hogy oly törvényjavaslatot készíthessen, a melynek a törvényhozás által elfogadtatása után mindazon népek szabadon érvényesíthessék nemzetiségi igényeiket, el egész azon határokig, a melyeket eléjük az ország politikai egysége, tehát területi épsége, törvényhozásának és állami kormányzásának egységes volta elkerülhetetlenül von.

Munkálkodása közben lelkiismeretesen felhasználta, illetőleg figyelembe vette az alvázasztmány mindazon dolgozatokat, a melyek hozzá a képviselőház által áttéve, vagy a külön nemzetiségek részéről beadva lőnek, s amelyeket A, B, C, D, E alatt mellékelve tisztelettel bemutat, kapcsolatban az általa készített s ide F. alatt csatolt törvényjavaslattal. E törvényjavaslat készítése közben csupán Magyarországot tartotta szem előtt az alvázasztmány, nem pedig társországaikat is.

Pesten, junius 25-én 1867.

Nyáry Pál s. k.
az albizottság elnöke.

Kerkapoly Károly s. k.
jegyző.

A.

*Az 1861. évi turócszentmártoni szlovák nemzeti gyűlés felterjesztése
az országgyűléshez.*

Midőn, mint felsőmagyarországi szlávok, nemzeti érdekeink mellett nemzeti jogegyenlőség nevében fölszólalunk, nem azért tesszük azt, mintha a mai világot mozgató, s első és legnagyobb hazánk fia által annak valódi értelmében fölfogott vezéreszmének elismerést szerezni akarnánk; de tesszük azért, mert az alak adja meg minden dolognak valóságát, s nekünk felsőmagyarországi szlávoknak igen nagy érdekünkben áll, hogy reánk néz-

ve, hazánkban, a nemzeti jogegyenlőség úgy magának a lényegnek, valamint az általunk érzett élet szükségének is megfelelő alakban, törvény által életbe léptetessék.

S e tárgyban hazánk törvényhozó testülete előtt – melyhez tetteges bizodal munkat ezennel kifejezzük – fölszólalni, úgy hazafiui, mint nemzeti kötelességünk.

Őskori történetünk s nemzeti hagyományaink tanúsága szerint a Kárpátok által bekerített ezen földnek mi vagyunk legrégibb lakói. Még a magyarok bejövetele előtt őseink édes hazájoknak nevezték e földet: már akkor hosszú és véres harcokat vívtak itt, nemzeti függetlenségükért nyugati elnyomók ellen; már akkor volt itt virágzó földmivelésök s kereskedésök, voltak népes városaik s megerősített váraik, volt alkotmányos életök is, melynek egyes intézményei e haza alkotmányában mostanáig is fön[n]tartották magokat.

A magyarok bejövetelével, az akkoron e földön alakulóban volt, s épen a fejlődés első fokán létezett confoederatiója a nyugati szláv népeknek föl- oszolván, helyt engedett az új confoederatiónak, mely egy század lefolyta alatt Szent István koronája alatt egyesítve mint Hungaria a többi európai keresztény államok közt fényes helyet foglalt el, s azt kilencz századig tartott viharokon keresztül mostanáig is megtartotta.

Valamint egy anyának édes gyermekei egy családdá, úgy e hazának különböző népei is közös anyagi és szellemi érdekek által egyesítve, egy egész- szé olvadtak öszve, s úgy a csatatéren, mint hazai törvények hozásánál mindenkor egyesített erővel megfeleltek a nekik osztályrészl jutott közös világ- történeti feladatuknak, védve nyugati műveltséget keletnek barbár népei ellen, s védve egyszersmind saját önállóságukat is nyugatnak fölemésztő befo- lyása ellen.

Ugy a csatatéren, valamint a köz- és törvényhozás terén is minden nyelv- különbség mellett igen jól megértették egymást e haza különböző népei, mert a honszeretet s egymás iránti testvéries bizalom legjobb tolmácsként elősegítette egyetértéseket s közjóra irányzott törekvéseket; egynek sem jutott eszébe másnak a nyelvét megvetni, vagy épen gyűlölni, egyben sem tá- madt azon vágy, a maga saját növekvését másnak kiirtására fektetni vagy a maga külön nemzeti érdekeit azon polczra tolni fel, melyen egyedül e haza valamennyi népeinek közös érdeke erősen és állandóan foglalhat helyt.

A népek testvéri szeretete és egyetértése eredményezte azon bámulatos életerőt, melynél fogva hazánk egy iszonyatos csapás, t. i. a tatár pusztítás által okozott romlásokat könnyen ismét helyrehozhatta, s törhetetlenül megállott akkor is, a midőn egy részről az iszlám, más részről pedig a nyugati absolutismus által végelnyeléssel fenyegettetett: ezen erőnek tulajdonít-

hatni, hogy a vallásos harczok robaja elvonult hazánk fölött, mint egy égi-háboru, mely után a természet ujjab erővel szebb életre kél; ezen erő okozta azt, hogy hazánk, bár ugyan még nem egészen, de mégis nagyobb rész a törvény előtti jogegyenlőség kimondásával, szerencsésen szabadult a középkori feudalismus bilincseiből s hogy még a tizenkét évi elnyomatás sem volt képes kebelében elfojtani a most is hatalmasan nyilvánuló szabadságérzetet. Kérdés, hogy jelenleg örvendetes vagy szomorú napoknak néz-e elébe kedves hazánk, most, midőn a világ vezéreszméje, a nemzetiség kérdése benne a maga megoldására vár.

Óhajtuk, hogy ezen kérdés ne fajuljon gyógyíthatatlan sebbé, de inkább alakuljon át oly erős s áttörhetetlen paizzsá, melyről az ellenséges nyilak mindenkor erőtlenül visszapattannak.

Öntudatunk határozottan mondja, miszerint mi felsőmagyarországi szlávok ép oly nemzet vagyunk, mint a magyarok, vagy bármely más nemzete e közös hazának, miből, ha csak a nemzeti jogegyenlőség a polgári szabadsággal együtt chimera lenni nem akar, önként következik az, miszerint mint nemzet, kevesebb joggal nem birhatunk, mint bár hazánknak bármely más nemzete.

És mégis, ha hazánk 1848. évi törvényes állapotát felvesszük, azt találjuk, hogy nem csak régi országgyűléseink, nevezetesen az 1791-ki, 1792-ki, 1805-ki, de ujjab törvényeink is, különösen 1832/6-tól kezdve 1848-ig egyedül csak a magyarokat ösmerik el nemzetnek, egyedül a magyar nyelvről szólnak, mint nemzetiről s hazairól, egyedül a magyarok nemzeti fejlődéséről s nyelvöknek kiművelődéséről gondoskodnak, mirőlunk ellenben említést sem tesznek, mintha mi, legidősebb örökösei e közös hazának, saját hazánkban nem is léteznénk.

Ezen el nem ösmerés nemcsak nemzeti, de egyszersmind azzal összekötött polgári jogaink ellen irányozott, s általunk mélyen és fájdalmasan érzett sérelmet s igazságtalanságot foglal magában, s minthogy a világ közvéleménye e tárgyban már kimondta a maga ítéletét, erősen hisszük, s meg vagyunk győződve arról, miszerint hazánk törvényhozó testülete sem késelkedendik ezen sérelmet s igazságtalanságot az örök igazság fennálló elvei szerint orvosolni.

E tárgyra vonatkozólag kívánságaink következőkben pontosulnak össze:

I. Hogy hazánkban nemzeti egyediségünk (individualitásunk) s nemzeti nyelvünk mint honi nyelv, a koronázási oklevélben (diploma inaugurationale) foglalt törvény által elősmerve, s ekkép a nemzetek testvériségének s egyetértésének elleneitől jöhető ármányok s megtámadtatások ellen biztosítva legyen.

Felfogásunk szerint a nemzetek: individumai az emberiségnek, melyekben az, bár különböző formában, de ugyanazon egy végrendeltetése felé fejlődik. Ezen definitio miránk is, mint nemzetre vonatkozik, s következményeiben vonatkozik egyszersmind a köztünk s hazánk más nemzetei közt fen[n]álló viszonyokra is.

Valamint a társaspolgári életben, egyes polgárok individualitásának előismerése első feltétele a polgári jogegyenlőségnek: épen úgy a nemzetek közt is, a nemzeti egyediségnek előismerése első feltétele a nemzeti jogegyenlőségnek, s ez utóbbinak értelme sem lehetne ott, a hol több nemzeti egyediségek, melyekre az alkalmaztatnék, nincsenek, vagy ahol ezen egyediségek a törvényben előismerésre nem találnak.

A mult évtizednek centralisatiója nem ösmerte el tetteleg a nemzeti egyediségeket s azért az ígért nemzeti jogegyenlőség helyett nem is adhatott mást, mint amit adott, t. i. egyenlő jognélküliséget.

Nem hihetjük, hogy azon férfiak, kik jelenleg mint törvényhozók hazánk sorsa felett intézkednek, ezen gyászos emlékezetű centralisatiónak, bár alkotmányos alakban, ujjaszületését elérni szándékoznak, s annál fogva hazafiui bizodalommal ujabban is ismételjük, miszerint nemzetek egyediségének előismerése, első feltétele a nemzeti jogegyenlőségnek, s egyszersmind fő alapzata hazánk alkotmányának, mely egyedül úgy lehet erős és maradandó, ha Isten adta törvényes alapokra fektettetik.

Mivel azonban minden, mi az anyagi világban létezik, csak bizonyos térben és időben létezhetik, ez oknál fogva:

II. Szükséges, hogy nemzetünk individualitása azon területen, melyet az mint egy szakadatlan tömeg valósággal elfoglal, egy, a megyék határainak nemzetiség szerinti kikerekítésével alakítandó felső-magyarországi szláv kerületben (*hornouhorské slovenské okolie*) előismerve s személyesítve legyen.

Ezen felfogást s kívánságunkat visszautasíthatlanná teszi maga a nemzeti jogegyenlőségnek lényege. Ugyanis egy nemzet nem eszményi lény, de tetteleg valóság: nem elégséges tehát egy nemzetet szellemi átalánosságban elősmerni, de szükséges elősmerni azt úgy, amint valósággal van azon területi minőségben, melyben az tetteleg létezik, s mint azt az isteni gondviselés alkotta; sőt maga magával ellentmondásba s következtelenségbe jönne az, a ki egy nemzetnek individualitását elősmerné ugyan, de azon területi vonalakat, melyek közt az elősmert egyediség valósággal megvan, nem ismerné el.

Ha annyi századon át alkotmányos hazánkban egy kun és jász kerület, 6 hajdu város, a lándzsások 10 községe, 16 szepesi város s 44 vármegye, helyi s fekvési nehézségek ellenére, mint külön municipalis² szerkezettel ellátott

2 Törvényhatósági.

testületek, minden nehézség nélkül valósággal fen[n]állhattak; ha 1848 előtt hazánk, történeti egységének veszélyeztetése nélkül, négy kerületre felosztathatott: nem látunk okot, melynél fogva egy összefüggő egésznek képező nemzetünk a természettől kijelölt s általa valósággal elfoglalt területen, a következő országos és megyei szervezésnél, melyet most összegyűlt országgyűlésünktől várunk, mint egy felsőmagyarországi szláv kerület (hornouhorské slovenské okolie) honunkban helyt nem találhatna, annál inkább, minthogy az ily intézkedést a nemzeti jogegyenlőség eszméjének valószínűsítése okvetlenül feltételezi, s azon előnyök, melyek egy kerületben a nyelv egységéből úgy a közigazgatási, mint a törvénykezési téren, de főképen a polgári szabadság érzetének sikeres fejlesztése által keletkeznek, azt hathatósan ajánlják.

A nemzetközi vonal által átmetszett Pozsony, Nyitra, Bars, Hont, Nógrád, Gömör, Torna, Abauj és Zemplén megyéknek szlávok által lakott részei minden nehézség nélkül akár új megyékké alakíthatóknak, akár pedig határos szláv megyékhez, csatoltathatnak. Az előadott módon alakított felsőmagyarországi szláv kerület életbe léptetése által Magyarország mostani belső szervezeti felosztása egyéb változást nem szenvedne, csak azt, hogy azon holt határok helyébe, melyeken eddig honunk négy kerülete nyugodott, valósággal élő, s nem az emberek önkénye, de a nyelv és nemzetiség által, s így az isteni gondviselés és természet által alakított háboríthatatlan határvonalak léptetnének életbe.

Ez alkalommal nem mellőzhetjük el hallgatással magyar testvéreink által általánosan érvényre emelni kívánt azon ellenvetést, miszerint a legtisztább szláv megyékben is, ugymint Trencsén, Árva, Turóc, Zólyom, Liptó, Szepes és Sáros megyékben igen sok, többnyire a nemesi osztályhoz tartozó magyar találhatik, annyira, hogy még ezen megyékben is a magyar és a szláv nemzetiség egymásra van halmozva, mely oknál fogva a szláv nemzetnek egy külön felső-magyarországi szláv kerületben elismerése s személyesítése lehetetlenségnek mutatkozik.

Igaz, hogy a most nevezett megyékben is nemzetünknek sok elidegenített fia van; ezek azonban nem magyarok, de nemzetünk fiai. A magyar nemzetnek is a nagy Széchenyinek fellépése előtt sok oly fiai voltak, kik bármi másnak, csak nem magyaroknak vallották magokat; de a haladó korszellelem felébreszté bennök a szunnyadozó öntudatot, hogy újra összefolyjanak saját nemzetökökkel, melytől elszakadtak volt. Mi is erősen hiszszük, hogy ugyanazon korszellelem felébresztendi elfajult fiainkat tévedések beismerésére, s visszavezetendi őket azon nemzet és nép ölébe, melytől elszármaztak.

Valamint egy részről a hős magyar nemzetről nem tehetjük fel azt, hogy számos elfajult fiainkkal gazdagodni, s ezen nemzeti gyalázatunkkal diszteni akarna: úgy más részről törvényhozó testületünk hazafiságáról nem lehetjük azt, hogy az említett sajnós körülményt a nemzeti jogegyenlőség teljesítésének akadályául tekinthetné.

Ha azonban tiszta szláv megyékben más nemzetbeliek egyenként találtnak is: ezek épen úgy, mint nem szláv megyékben lakó egyes szlávok a közönség rövidségével nemzeti különállást s jogokat magok részére nem igényelhetnek.

Kénytelenek vagyunk továbbá azon lehető vád ellen is tiltakozni, mint-ha egy felsőmagyarországi szláv kerületnek (hornouhorske-slovenské okolie) alakítása hazánknak történeti jogok és pozitív törvények által szentesített egységes integritása ellen lenne irányozva.

Már Szent István királyunk a maga végrendeletében figyelmezteti Imre fiát arra, hogy: „regnum unius linguae inbecille et fragile est”;³ már ő azon atyai tanácsot adja neki, hogy az országban lakó különféle népek szokásait és erkölceit tiszteletben tartsa; már ő alatta e honnak egysége integritása az abban lakott népek egymás közti jogegyenlőség elvére lőn fektetve. Hogy azonban Szent István ideje óta ezen népek saját egyéni öntudattal bíró nemzetekké fejlődtek, s hogy ennek folytán hazánk egységes integritása nem többé a faj, de a nemzeti jogegyenlőségben kénytelenítettük alapjait keresni, az sem a mi hibánk, sem a mi érdemünk, de okvetlen kifolyása azon haladásnak, mely az Isten törvényeiből eredvén, útjában emberi törvények által fel nem tartóztathatik, se pedig vissza nem utasíthatatik.

Ezen haladást el nem ösmerni annyit jelentene, mint egyes nemzetek életében, valamint egyes államok fejlődésében is nem ismerni el a hatalmasan nyilvánuló isteni gondviselést.

A legközelebb lefolyt olaszországi történetek nyilván tanuskodnak arról, hogy emberek által alkotott pozitív törvények s történelmi jogok nem állhatnak ellent egy magasabb jogból s törvényből eredő eseményeknek; Éjszak-Amerika példája eléggé bizonyítja azt, hogy az állam alkotmányába s szervezetébe beszótt erkölcsi bűn előbb-utóbb magán az alkotmányon bos[s]zut áll, és hogy az egyedüli legitimitás erejével nem lehet alkotni s fenntartani oly egységet, mely az erkölcsiség s a természet törvényeivel ellenkezik.

Mi hazánkat hasonló büntől megóvni óhajtjuk akkor, amidőn a Szent István által választott alapokon tovább építeni, s hazánk egységét a kor szellemével s az élet szükségével megegyező államszervezet által biztosítani kívánjuk. Nekünk nem elég, hogy az országgyűlés cikkelyeiben álljon:

3 Az egy nyelvű ország gyenge és törékeny.

„regnum indivisibile et propriam habens constitutionem”⁴; mi azt akarjuk, hogy ezen egység magától az előrehaladó élet szükségéből kifejtett természetes s egyszersmind erkölcsi alapra legyen fektetve.

Mint már feljebb említők, ezen természetes s erkölcsi alap egyedül a meglevő nemzetek egyediségének tetteles elismerésével életbe léptetett valószínű nemzeti jogegyenlőségben található fel: mert szeretett hazánk csak így lesz képes a ben[n]lakó népek legszentebb érdekeit magában összpontosítani, csak így lesz képes megadni nekik azt, a mit másutt fel nem találhatnak, csak így válhatik ő valamennyi nemzetek által egyaránt szeretett édes anyává, mely éppen azért, mert fiai közt születési rangkülönbséget nem ismer el, közelgő veszély esetére valamennyi fiaira egyaránt fog támaszkodhatni, valamennyi fiaitól egyforma támaszt, egyforma áldozatot fog igényelhetni.

Mi, kik e haza nemzeteinek közös történeti multjában az isteni gondviselésnek közös jövőre mutató ujját szemléljük, kik igen jól érezzük s tudjuk azt, hogy az általunk lakott Felső-Magyarországnak fekvése, s anyagi és szellemi érdekeink, s szükségünk, továbbá a mindennapi viszonyos magyar érintkezés és forgalom, sőt még vérségi kötelékek által is testvéreinkkel a magyarokkal egy természetes és erős egésszé köttetünk össze: mi nem lehetünk ellenei szeretett hazánk egységének s integritásának. Senki se keresse tehát az általunk elérni kívánt felső-magyarországi szláv kerületben (hornouhorske slovenske okolie) azt, a mi ott fel nem lelhető; de mindenki lássa benne azt, a mi ott valóban létezik, t. i. okvetlen föltételét a nemzeti jogegyenlőségnek, mely ismét legbiztosabb [a]lapja hazánk egységének s integritásának.

III. Ha már az egyenlőség elve azon mérték, mely által a polgári élet terén milliók joga és szabadsága kivihetővé válik, s mely által egy rendezett társaságnak valamennyi tagjai egy ös[s]zhangzó egésszé, egy szabad álladalmá összeforrasztatnak: mennyivel inkább szükséges, hogy a nemzeti jogok is ezen mérték szerint szabályoztassanak egy oly hazában, mely a benne tetteleg meglevő nemzeteknek egyetértéséből s összhangzásából eredt egy egészet képezni van hivatva.

Ezen elvet szem előtt tartva, kívánjuk, hogy az általunk lakott felső-magyarországi szláv kerületben

1. A mi nyelvünk legyen egyedüli hivatalos nyelv, ugy a polgári, mint az egyházi nyilvános élet terén, s egyedüli tanítási nyelv az iskolákban, mert azt hisszük, hogy nemzeti nyelvünk mint nemzetünk szellemének valószínű kifejezése, mint nemzeti művelődésünknek egyedüli eszköze s emeltyűje, az

4 Oszthatatlan és saját alkotmánnyal rendelkező ország.

általunk lakott területen tehát, az maga lakában, nem lehet egy szorosabb körre, egy alárendelt szerepre utalva, sőt ellenkezőleg épen oly jogosított-nak kell lennie, mint ahogy jogosítva van maga a nemzet, hogy éljen.

Különösen kívánjuk, hogy az általunk lakott szláv kerületben a bekövet-kezendő országos és megyei szervezésnél egy feljebbviteli és egyelőre leg-alább egy váltótörvényszék szláv hivatalos nyelvvel állíttassék fel, s hogy az országos legfőbb semmisítő törvényszéknél, valamint a közigazgatási orszá-gos legfőbb hatóságoknál is, nyelvünkben tökéletesen jártas, azonkívül pe-dig a közvélemény által is nemzetünk igaz és hű fiainak ösmert s nemcsak a szorosan vett hivatalos teendőket végezni tudó, de azonkívül előforduló ese-tekben nemzeti jogainkat is védeni képes férfiak, mint előadók, a népesség arányához mért számmal s kellő személyzettel, alkalmaztassanak.

Ugyanez áll az országban meglévő vagy felállítandó közoktatási hatósá-gokra nézve is.

2. Azon határvonalakat illetőleg, melyeket hazánkban a diplomatikus nyelv és saját nemzeti nyelvünk közt kijelölni óhajtunk, e tekintetben min-denekelőtt szükséges meghatározni azt, hogy mit értünk a diplomatikus nyelv alatt. Felfogásunk szerint: a diplomatikus nyelv különböző ajku nem-zetek közt a kölcsönös megérthetés eszköze. Ezen definitióból kitűnik azon határ, mely a diplomatikus nyelvet körülvonalozza: kitűnik különösen az, hogy ezen nyelv ott, ahol nemzeti nyelvet nem képez, nemzeti nyelvnek jo-gait magának nem követelheti; hogy azon térből, mely egy más nemzeti nyelvnek tulajdona, maga részére mit sem foglalhat el; hogy az ő tere és joga ott kezdődik, a hol a nemzeti nyelvnek kizárólagos tere és joga meg-szűnt: tehát vonatkozólag miránk felső-magyarországi szlávokra az általunk lakott szláv területen túl, a mi szláv ajkú megyéinknek más nem szláv ajku megyékkel való levelezéseinél, hatáskörükkel az egész országra kiterjedő or-szágos hatóságok belügykezelésénél, s más hatóságokkal érintkezésnél, ma-gától értetődően, hogy egyes felek ügyei mindig az illető felek nyelvén inté-zendők el, és a közös országgyűlésen ki nem zárván ezen más honi nyelvek-nek használatát sem.

Mi, felső-magyarországi szlávok nem vagyunk annyira önzők, hogy a nemzetek közti egyetértés kedvéért a magyar nyelvnek kellő határok közé foglalt diplomatiáját elleneznők, sőt nyíltan kifejezzük e tekintetben fent kitett feltételekhez kötött megnyugvásunkat: nem azért, mintha talán ez ál-tal hazánkban a magyar nemzetiségnek és nyelvnek a mi nemzetiségünk és nyelvünk feletti felsőbbségét el akarnók ösmerni – nem, ilyesmit nemzeti öntudatunknál fogva nem is tehetünk – de azért, hogy testvéreinknek, a magyaroknak tetteleges bizonyítványát adjuk annak, miszerint mi ott, a hol a

gukban áll, politikai életök terén saját nyelvöket használhatni s nemzetiségöket szabadon ápolhatni és művelhetni.

Tulzással ne vádoljon bennünket azért senki, hogy nyelvünket saját hazánk s szülőföldünk azon terén, melyen az honos, mint nyilvános s polgári életünk emeltyűjét biztosítani akarjuk. Mi nyelvünket senkire sem erőszakoljuk, csak azt kívánván, hogy nyelvünk természetes jogából ki ne szoríttassék.

8. Kivánjuk, hogy a felső táblának várt újjászervezése alkalmával, hogy ha az az érdekek alapján szerveztetnék, egyéb érdekek mellett a nemzetiség, nevezetesen pedig a mi szláv nemzetiségünk érdeke is tekintetbe vétessék és aránylag képviseltessék.

IV. Végül kinyilatkoztatjuk, miszerint szláv nemzetünk érdekei a polgári szabadság tekintetéből ugyanazok Magyarország minden nemzeti érdekeivel, nemzeti szabadság tekintetéből pedig ugyanazok minden eddig a törvények által elnyomatott nemzedékéivel, nevezetesen a horvátok, szerbek, oroszok és románokéival; úgy, hogy azon területen, a melyen a szláv nemzet lakik, az a szabadság és nemzetiség tekintetéből számára ugyanazon jogot kívánja, a melyet magyar testvéreink tetteleg birnak, s ezen jogért egyik mindnyájokért s mindnyájan egyért jót állani s küzdeni akar. Ezen solidaritásnak a szabad magyar nemzetek színe előtt a szabadság s nemzetiség érdekében kinyilatkoztatásához, a nem magyar nemzetek elnyomtatása által kényszerítve érezzük magunkat.

Ezek azon kívánságaink, melyeket a nemzeti jogegyenlőség érvényre juttatása tekintetéből magas országgyűlésünk elé terjesztünk.

Nemzeti individualitásunk elismerése s azon kerületnek kijelölése nélkül, a melyen azon individualitás létezik, a nyelvek s nemzetiségek saját nemzetrajzi határaiban való jogegyenlőség nélkül számunkra nincsen szabadság, nincsen jogegyenlőség.

Ismételjük ujjonnan, miszerint a nemzeti jogegyenlőség a korszellem által teremtett alapkőve közös hazánk egységének s integritásának; életre ébredvén az, többé el nem alszik, hanem a nemzetek öntudatában mindinkább erősödni fog; annak árából tehát levonni s lealkudni mitsem lehet, valamint a hajdani Sibylla könyveiből sem lehetett mit sem levonni s lealkudni; a történelem pedig azt tanúsítja, hogy a nemzetek és államok válságos perceiben elmulasztott alkalom soha sem tér vissza.

Jelszavunk: egy szabad alkotmányos haza s abban nemzetek szabadsága, egyenlősége és testvérisége.

Kelt Turócz-Szt.-Mártonban junius 7. 1861.

A turóc-szt.-mártoni szláv nemzeti gyűlés határozata folytán: Francisci⁵ János, a szláv nemzeti gyűlés elnöke m. k., Pauliny-Tóth⁶ Vilmos jegyző m. k., Zavodnik⁷ István esperes és pruzsinai plébános m. k., dr. Hurbán⁸ J. Miloszláv ev. ág. lelkész m. k., Pongrácz Sándor esperes és vágbesztercei plébános m. k., Hiros István l.-szt. mihályi plébános m. k., Nasiczi Turzó⁹ Lajos m. k., Mudrony¹⁰ András Mihály jogtudor m. k., Daxner¹¹ István birtokos és ügyvéd m. k., Gottschár János oskolatanácsos m.k., Novák Sámuel m. k., Plosits¹² Gyula

- 5 *Francisci* János (1822–1905) szlovák publicista és nemzetiségi politikus. Részt vett az 1848/49. évi szlovák felkelésben. 1850-től megyei tisztviselő. 1861–63 között a Pešt’budinske Vedomosti (Pestbudai Tudósítások) szlovák politikai lap szerkesztője. Elnöke az 1861. évi turócszentmártoni nemzeti gyűlésnek. 1863-ban helytartósági tanácsos lett. 1864-ben Liptó megye főispánja. A kiegyezés után nyugdíjazták, ekkor a nagyrocei szlovák ev. gimnázium gondnokságának elnöke, majd a Matica turócszentmártoni nyomdájának igazgatója lett. A Matica Slovenska alelnöke.
- 6 *Pauliny-Tóth* Vilmos (1826–1877) szlovák író és politikus. Atyja ev. lelkész a nyitra-megyei Szenicén. Teológiai és jogi tanulmányokat végzett. Magyar köznemesi földbirtokoscsaládból nősült, felesége (Tóth Vilma) családi nevét második vezetéknevként használta. 1850-ben megyei szolgálatba lépett, alszolgabíró, majd megyei biztos Rudnán. A Matica Slovenska első alelnöke. 1869-ben a bácsmegyei kulpini választókerület képviselője a szlovák nemzeti párt programjával. 1870–74 között a turócszentmártoni Národnie Noviny szerkesztője.
- 7 *Zavodnik* István (1813–1885) dévényi r. kat. lelkész, szlovák nemzetiségi politikus. 1861-ben tagja a turócszentmártoni szlovák nemzeti gyűlés kívánalmait a pesti országgyűlésnek átnyújtó szlovák küldöttségnek.
- 8 *Hurban* József Miloszlav (1817–1888) hlubokai ev. lelkész, szlovák író és politikus, Hurban Vajanský Szvetozár atyja. Az 1848. évi szlovák felkelés egyik vezetője Štur Lajossal és Michal Miloslav Hodžával. 1850-ben Slovenské Pohl’ady címmel folyóiratot, 1862-ben protestáns egyházi lapot (Cirkevné Listy) indított. A kiegyezés után aktív szerepet nem vállalt a szlovák nemzetiségi politikában, de így is egyik irányítója a szlovák nemzeti párt politikájának. 1869. jan. 23-án „Mire oktat bennünket a történelem” címmel cikket írt a Pest’budinske Vedomosti c. Lapban, amiért a pesti sajtóbírószám hat havi fogházra ítélte, amit Vácott kitöltött. A dunáninnyi evangélikus egyházkerület szuperintendense volt.
- 9 *Turzó-Nošický* Lajos (?–1896) besztercebányai közjegyző és ügyvéd, szlovák politikus.
- 10 *Mudroň* Mihály (1835–1887), ügyvéd, szlovák nemzetiségi publicista. 1861–63-ban a Pešt’budinske Vedomosti, 1870–74 között a turócszentmártoni Národnie Noviny politikai lapok belső munkatársa. A szlovák nemzetiségi pörök védőügyvédje. Röpiratokat írt a Grünwald-féle sovíniszta irányzat ellen. (A felvidék, Protestantizmus és panszlavizmus.)
- 11 *Daxner* István (1823–1892) szlovák nemzetiségi politikus, földbirtokos és ügyvéd. 1861–1865 között Gömör megye alispánja, majd a debreceni váltó-törvénytől ülnöke. Az 1861. évi turócszentmártoni szlovák nemzeti program szerkesztője.
- 12 *Plošic* Gyula (1819–1899), szlovák író és kulturális szervező, r. kat. plébános. 1845-ben ő szervezte meg Štur „Slovenskije Narodnje Novini” című lapjának kiadását, az ötvenes években a szlovák olvasókörmozgalom, majd a Matica kultúrhálózatát. A Pešt’budinske Vedomosti cikkírója volt.

m. k., Matuska György m. k., Jeszenszky János m. k., Hodža¹³ András m. k., Moravcik János m. k., Palarik János¹⁴ lelkész és író m. k.

A fordítás hitelül

Francisci s. k.

B.

Az 1861-ik évben a szerémi Karloviczon tartott szerb nemzeti congressus határozatainak hiteles másolata, szerb nyelvről magyarra fordítva.¹⁵

Az 1861-dik évben szerémi Karloviczon tartott szerb nemzeti congressusnak határozatai.

A szerb nemzet ő cs. k. apost. felségének 1861. évi márcz. 5-én kelt legfelső elhatározása folytán a szerémmegyei, rumai és iloki járásokból, úgy Bácsmegyéből és a Bánságból választott képviselői által 1861-diki márczius 21-én (április 2-án) szerémi Karloviczon megnyitott, s a következő napokon folytatott rendkívüli congressuson egybegyűlve kijelenti, hogy a római császárok és magyar királyok adta kiváltságokon alapuló politikai-nemzeti jogainak biztosítását külön geographiai területben leli fel tulajdon nemzeti szervezettel és beligazgatással, melynek élén a választott szerb vajda áll, határozott autonomiával, az alkotmányos szabadság ótalma alatt, melyet a szerbek nemcsak mint egyének, hanem mint nemzet is élvezendnek.

Ennélfogva az említett nemzet a szerb Vajdaság- és temesi Bánságnak Magyarországhoz, illetőleg Horvát-, Tót- és Dalmátországhoz leendő, és ő cs. k. és apostoli felsége által 1860. deczember 27-én és folyó év január 5-én elrendelt visszakebelezése iránt e következő feltételeket terjeszti elő:

I. Azon terület, melyen a szerbek többségben vannak, Magyarországbán, illetőleg a Horvát, Tót és Dalmát háromegy királyságban, ismertessék el szerb területnek „Szerb Vajdaság” nevezete alatt.

Ezen terület után ő cs. k. felsége minden korra megtartja a „Szerb Vajdaság Nagyvajdája” címét.

13 Hodža András (1791–1888) szucsányi ev. lelkész, szlovák politikus és röpiratíró. M. M. Hodža munkatársa 1848-ban és a későbbi években.

14 Palárik János (1822–1870) pesti terézvárosi plébános, szlovák író és politikus. Részt vett az 1861. évi turócszentmártoni szlovák nemzeti gyűlésen. Szerkesztője a „Cyrill a Method” és a „Katolické Noviny” egyházi lapoknak. 1858-ban Budán kiadta a „Concordia” című szlovák nyelvű folyóiratot. Cikkeivel a szlovák-magyar politikai megegyezés gondolatát szolgálta.

15 Az irat egykorú címe.

Ezen területhez – ide mellékelt hiteles tér rajz szerint – tartozik:

1. Szerém megyének polgári (provinzial) része, azaz: a rumai, iloki és vukovári járások;

2. Alsó-Bácsmegye a Vajdaság területébe eső következő határközségekkel a Dunától kezdve, úgy mint Zenta, Zombor, Ó- és Uj-Szivacz, Kula, Ó- és Uj-Verbácz, Sz.-Tamás és Mohol;

3. A Bánság a Vajdaságba eső következő határközségekkel a Marostól kezdve, u. m. Hodos, Kolostor, Uj-Bodrog, Uj-Vinga, Fénylak, Szekuszit, Nagyfalva, Varjas, Kétfél, Knéz, Perjámos, Szerb Sz.-Péter, Ó-Besenova, Vrbicza, Czernabara, Mokrin, Nagy-Kikinda, Kis-Oroszi, Klára, Kecsa, Csenej, Német, Kis-Becserek, Mehála, Temesvár külvárosaival együtt, Frejdorf, Utvin, Román-Sz.-Mihály, Dinnyés, Szerb-Sz.-Márton, Ivánda, Csebza, Csakova, Maczedónia és Gád, Tyer, Tolvagia, Szoka, Denta, Sz.-György, Kolostor, Omor, Brestye, Dézsánfalva, Kis-Zsám, Nagy- és Kis-Szrediste, Meszitivity, Jabuka, Vojvodince, Szabadka (Szuboticza), Podporán, Vljakovác.

A Szerb Vajdaság bánsági területéhez tartozik mindaz, mi a fen[n]nevezett határközségek, a katonai örvidék, és a Tisza és Maros folyók közt fekszik.

A pétervári, német-bánsági és szerb-bánsági ezredek, úgy a titeli zászlóalj, az illető katonai szabad községekkel együtt, a Vajdaság kiegészítő részeinek tekintendők.

II. A Szerb Vajdaság önálló beligazgatással bir, mely a központi kormánytól (jelenleg tehát a magyar királyi udvari kancelláriától, Szerémet illetőleg pedig a három-egykirályság udvari dicasteriumától¹⁶ közvetlenül fog függni.

A vajdasági közigazgatásnak állandó szerb nemzeti szervezete legyen.

A közigazgatás élén a választott vajda áll a vajdasági tanáccsal, mely a közigazgatási tárgyakban másodfoku hatóságot képez. Ezen tanácsba keleti hitű szerbek és a Vajdaságban lakó más nemzetiségű egyének aránylag alkalmazandók.

III. A szerb vajdának, mint a vajdaság politikai főnökének, szabad a választása. A vajda választatik a keleti vallású szerb nemzetből, a Magyar, Horvát-, Tót- és Dalmátországokban és az egész katonai határörvidéken lakó szerbek általános congressusa által. Minthogy a szerb vajda a Vajdaságnak politikai feje is egyuttal, ez okból, és csak is addig, a mig a szerb vajda a Vajdaság politikai főnökségét megtartja, választásában aránylag részesülni fognak a Vajdaságban lakó más nemzetiségbeliek is, az eddig törvényesen bevett vallások különbsége nélkül.

A választási congressuson gyakorlandó népképviseletet, úgy a szerb vajda választása módját ő cs. kir. felségének jóváhagyása mellett ideiglen a

¹⁶ Közigazgatási hatóságától.

szerb patriarcha, a congressus néhány jelen tagjával egyetértőleg, végleg pedig az első választási congressus fogja szabályozni.

A szerb vajda választásának megerősítése ő cs. k. felségének jogai közé tartozik.

A szerb vajda méltóságának legfőlebb fél évig szabad betöltetlenül maradnia. A szerb patriarcha vagy helyettese köteles ez idő folyama alatt a választási congressust ő cs. kir. felsége engedelmével összehívni.

A szerb vajdát csupán bebizonyított vétség miatt lehet elmozdítani; nyugalomba pedig csak a választási congressus által is elismert tehetetlensége miatt vagy saját kívánságára lehet őt helyezni.

A szerb vajda Magyarország felsőházában üléssel és szavazattal bir, méltóságra nézve pedig az ország zászlósai (Barones Regni) sorában közvetlenül a tárnok után következik. A három megy királyság országgyűlésén a szerb vajda közvetlenül a bán után ül és szavaz.

A szerb vajda a Vajdaság területi gyűlésének rendes elnöke s egyszersmind a Vajdaság nemzeti őrseregének – ha ez behozatik – főparancsnoka.

A szerb vajdának, az állam-pénztárából járó s méltóságának megfelelő fizetését ő cs. kir. felsége fogja meghatározni.

IV. A Szerb Vajdaság autonómiáját területi gyűlésében gyakorolja, mely a szükséghez képest időszakonként tartatik, s melynek hatásköre a következő:

1. A terület érdekeiben ő cs. kir. felsége jóváhagyásával rendszabályokat (statuta) alkot, melyek a köztörvénynyel nem ellenkeznek;

2. Kihirdeti az ország törvényeit;

3. Ellenőrökdi a Vajdaság politikai igazgatása fölött, s e tekintetben ő cs. kir. felségéhez és a törvényhozó testülethez előterjesztéseket intéz;

4. A Vajdaságra eső közadót egyes járásaira kiveti, s ennek behajtásába s átszolgáltatásába befoly;

5. A terület szükségeinek fedezésére megkivántató költségeket megállapítja, kiveti, s a beszédés és számadás módját meghatározza;

6. A Vajdaságra eső ujonczilletéket felosztja;

7. Határozatokat hoz mindazon tárgyakban, melyek a Vajdaság javára és szükségeire vonatkoznak.

A területi gyűlés képviselőtét ő cs. k. felsége jóváhagyásával ideiglen a szerb patriarcha a jelen congressus néhány tagjával egyetértve, végleg pedig a legközelebbi területi gyűlés állapítandja meg.

V. A Szerb Vajdaságnak Bácsmegyére és a Bánságra nézve Magyarországgal, Szerém-megyét illetőleg pedig a három megy királysággal együttes törvényhozása van.

A Vajdaság a magyarhoni törvényhozásban egyetemleg (collective) lesz képviselve. Képviselőit eme törvényhozásban a területi gyűlés, a köztörvény által meghatározott számban, ez időre közvetlenül választja.

Eme képviselők a szerb nemzetet mint ilyen[t] képviselik. Önként értetik egyébiránt, hogy ők ugyanazon képviseleti jellemmel és mindazon jogokkal bírnak, melyek a törvényhozó testület többi tagjait illetik.

Szerémmegyének, mint a Szerb Vajdaság kiegészítő részének, a három megye királyság országgyűlésén leendő képviseltetését ugyanez országgyűlés törvény útján határozandja meg.

VI. A Szerb Vajdaság ügykezelési nyelve, úgy a közigazgatásban és törvénykezésben, mind gyűlésekben s a felsőbb hatóságokkal való érintkezésben, a cyrill helyesírásu szerb nyelv leendő.

A területen kívüli hasonállású hatóságokkal való érintkezésben a viszonyosság elve alkalmazandó.

A községekhez közvetlenül intézett rendeleteiket a hatóságok azon nyelven tartoznak kiadni, mely az illető község ügykezelési nyelve.

A községi ügyekre vonatkozólag az ügykezelési nyelv meghatározása minden község szabad akaratára bízatik.

Kérvények és panaszok az illető területben divatozó bármely nyelven beadhatók; a gyűlésekben pedig e nyelven kívül még azon vidék nyelve is használható, melyből a gyűlés összehívott.

VII. A Szerb Vajdaságban az eddigi megyék számára külön főispánok nem fognak kineveztetni, az összes közigazgatás élén a szerb vajda állván, aki a Vajdaság egyes részeiben mindazon jogokat gyakorlandja, melyek a főispánokat megilletik.

A Szerb Vajdaság területi gyűlésének jogában áll a Vajdaság alsóbb közigazgatási és bírósági beszervezését ő cs. k. felségének jóváhagyásával meghatározni és a szükséghez képest átalakítani.

VIII. A Vajdaság számára egy külön feltörvényszék fog felállíttatni, mint másodfoku bíróság az összes Vajdaság törvénykezési ügyeiben.

A Szerb Vajdaságban, mind a feltörvényszék, mind pedig az elsőfoku bíróságok kiválságos görög-keleti hitű szerbekkel, a terület többi népségéhez aránylag azonban más nemzetiségűekkel is, töltendő be.

IX. A harmad foku bíróságot a Vajdaságnak bácsi és bánági területére nézve a magyar hétszemélyes tábla, Szerémet illetőleg pedig a három megye királyság legfelsőbb törvényszéke képezi.

X. Az illetékes legfelső, úgy közigazgatási, mint törvénykezési hatóságoknál a Vajdaságnak bácsi és bánági területére nézve két-két, Szerémmre nézve pedig egy-egy előadó ülnök legyen állandóan alkalmazva, döntő szavazattal

és megkivántató mellékszemélyzettel a keleti hitvallású szerbek sorából, és pedig a közigazgatási állomásokat illetőleg a szerb vajda kijelölése folytán.

XI. A szerb patriarcha méltósága a karloviczai érsekséggel válhatlanul össze van kötve és többé meg nem szüntethető.

A szerb patriarchának a magyar országgyűlés felső házában közvetlenül a primás után, a három megyei királyság országgyűlésén pedig a zágrábi érsek előtt van ülése és szavazata. A görög-keleti egyház püspökei a magyar és három megyei királyság országgyűlésein a római-katolikus dioecesis¹⁷ püspökök között a felszentelés rendje szerint ülnek és szavaznak.

XII. A vajdasági szerbek politikai nemzeti létének külső jeleit képezik: a szerb czimer és a zászló.

A vajdasági czimer fehér kereszt vörös mezőn és négy kék kovácszárval.

A vörös-kék-fehér színű szerb zászló hivatalos ünnepélyek alkalmával a császári, a Vajdasághoz tartozó Bács és Bánság vidékein pedig a magyar zászló mellett kötelezőleg használandó.

XIII. A Vajdaság védszentje Sz. Sebők (Sabbas). Eme szerb ünnep alkalmával a Vajdaság különvallású lakosainak tartózkodniuk kell mindazon munkáktól, melyektől a görög-keleti szerbek Sz. István napján tartózkodni kötelesek.

XIV. Ha a határőrvidék katonai rendszere eltöröltetnék – a mi azonban csak az általános szerb congressus beleegyezésével történhetik – vagy ha e rendszer eltörlése nélkül is az alkotmányos intézmények a határőrvidéken is behozatnának, akkor a jelen határozatok a Vajdaság kiegészítő részét képező pétervári, német-bánsági és szerb-bánsági ezredekre, a titeli zászlóaljra és az illető katonai szabad községekre is ki fognak terjedni; a mihez képest a Vajdaság képviselőinek száma Magyar-, Horvát-, Tót- és Dalmátországek országgyűlésein, és a szerb hivatalnokok száma a középponti hatóságoknál aránylag meg fog szaporittatni.

XV. Az egyház-nemzeti (kirchlich-national) ügyeket illetőleg, melyek az egyházra, kolostorokra, papságra, nevelésre, tanodákra és alapítványokra vonatkoznak, és a melyek más hasonló intézményekkel együtt úgy a Vajdaságon belüli, mint azon kívüli szerb nemzet tulajdonát teszik, a szerb nemzetnek és az ő egyházi és világi közegeinek az intézkedési joga úgy a szervezés és igazgatás, mint a rendelkezés és ellenőrzés tekintetében fen[n]tartatik, kizárólag az ügyekre vonatkozólag a köztörvényhozás és kormány minden befolyása, a legfelső felügyeleti jog egyedüli kivételével.

E tekintetben a további intézkedések az általános szerb nemzeti congressus számára tartatnak fen[n].

17 Megyepüspökök.

XVI. Az itt előrebocsátott határozatok az illető törvényhozó testületek által, elfogadásuk után oly kölcsönös megállapodást fognak képezni, melytől egyik rész a másiknak beleegyezése nélkül el nem állhat.

Eme szerződés, mint alaptörvény (Grundgesetz) a rendes törvényhozásnak alárendelve nincs, és nem lehet azt se legfelső rendeletekkel, se az országos törvényhozás határozataival megváltoztatni, eltörölni, felfüggeszteni, vagy félremagyarázni. József¹⁸ m. k. patriarcha. Mandics¹⁹ T. m. k. tollvivő. Hogy e másolat a patriarchai irattárban található eredetivel szóról szóra meg egyezik, hivatalosan bizonyítom. Karloviczon márcz. 24. (ápril 5.) 1866. Dr. Raics Miklós s. k. patriarchai és nemzeti titkár (P. H.). Szerb nyelvről magyarra fordította Manojlovics Emil s. k. országgyűlési képviselő.

C.

*Törvényjavaslat az országos nemzetiségeknek és nyelveknek Magyarországon leendő szabályozására és biztosítására.*²⁰

D.

Az 1867. évi Bukovszky-féle nemzetiségi tervezet.

Mélyen tisztelt országgyűlés! Kegyelmes honatyák!

Ha az emberi nem művelődési történetét és ebben korszakokat alkotó mozzanatait tekintetbe vesszük, könnyen rájövünk azon meggyőződésre és igazságra, hogy az egyéni, vallási és nemzetiségi szabadság az emberrel született természeti jogok. Ezen jogok nem mindig egyforma szerepet játszottak a politikában, mert föltételezve vannak az emberek értelmi haladásától, a szorongatott helybeli viszonyoktól és szükségektől. Innen van az, hogy minél hamarabb előre haladt valamely nemzet a műveltségben, és minél magasabb volt az ő haladása, annál hamarabb kifejtette és annál erősebben érvényesítette a polgári életben az említett jogokat.

18 *Br. Rajačić* József (1785–1861) szerb patriarcha és karlócai metropolita. Az 1848/49-i magyarországi szerb felkelés politikai irányítója. Patriarchává az 1848 május 1/13-i karlócai szerb nemzeti gyűlés választotta. Szolgálataiért az udvar ismételten kitüntette, 1861 tavaszán bárói címmel ruházta fel.

19 *Mandić* Tivadar szerb író, miniszteri tisztviselő. Eötvös kultuszminisztersége idején miniszteri tanácsos és a szerb egyházi ügyek előadója. Az 1861. évi karlócai szerb nemzeti gyűlés jegyzője.

20 Szövegét l. az 1. sz. iratban.

A nemzetiségi eszme mint természeti jog, nagyobb és előrehaladt nemzeteknél sokkal régebben kifejtetett már; és szerencsések, mert ez által politikai érettségi korba jutva, a nemzetiségi eszmék forradalmán régen tulesetek. A kisebb nemzeteknél és népfajoknál csak a mostani néhány évtizedben felébredt eszme és jog sok vitára, és néhol, különösen hazánkban szerencsétlen surlódásokra is adott alkalmat. A felébredt és csendesen fejlődő nemzetiségi eszméken a statusbölcs csak örülhet, mert ezen nemzetiség körüli mozgalmakat csak annak jeléül fogja tekinteni, hogy e körül buzgolkodó népfajok már kinőtték magokat a gyermekkorból. E nemzetiség körüli hullámzások előtte politikai érettségnek jelei lesznek, és hogy az által érettebb, ez állam szabad, megelégedett polgárokat nyer szolgai jelleműek helyett; ellenben egy szükkeblű, rövidlátó ember ezekben csak forradalmat, separatismust lát, és a nemzetiségi természetes jogok megadása vagy megvédése tárgyában felszólalókat lázadóknak, rajongóknak fogja bélyegezni, és így a maga természetes jogai körül eszmélni és felszólalni kezdő népfajokat néhol a nagyobb népek mindjárt kezdetben a közügy nagy kárára lehangolni igyekeznek. Ez a sors különösen a ruthének sorsa. Ily polgártársak nem tudják azt, hogy a természeti jogok, minő a nemzetiségi jog is, szabadsága felől támadt eszméket és vágyakat habár egy kis időre meg akadályozni igen, de az emberi szívből kiirtani nem lehet.

A nemzetiségi eszmék olyanok, mint a tavaszi növény, mely ha egyszer a föld gyomrából kibujt, kalapáccsal sem lehet többé visszaverni a földbe.

Az 1847/8-ki országgyűlésen a honatyák az alkotmánynak minden honpolgárra kiterjesztése által azt akarták elérni, hogy az ország sorsa ne csak néhány százezer kiváltságos polgár erejére, hanem 14 millió nép alapjára építtessék, mert így az alkotmány épülete erősebb, hazánk függetlensége és jövődjéje biztosabb lesz; a szabadságnak minden honpolgárra kiterjesztése által el akarták érni azt, hogy az egyenjogúság alapján a polgárok közt a testvéri szeretet, egyetértés és összetartás megállapíttassék. Azonban a nemzetiségi jog felett határozni részint a sebesen egymásra rohanó nehéz körülmények miatt, részint, hogy a közvélemény ez iránt jobban fejlődjék, a jövő országgyűlésre halasztotta. Azóta a nemzetiségi kérdés részint surlódások által erősen kinőtte sajtó útján magát a semlegességből, a közvélemény is mellette nyilatkozik. A nemzetiségek jogos és természetes igényeinek kielégítését sürgeti az előrehaladt korszellem, méltányosság és a népek érettsége, hogy a népfajok ne csak a közterhekben, de a jogban is hasonlók legyenek.

A mennyire szereti az ember a maga nemzetiségét, annyira tartozik tisztelni a másét: ez az emberi szívnek féltett kincse. A ki szereti a maga nemzetiségét, az szereti a maga hazáját is; és ha valakinek nemzetisége a nagyobb

vagy erősebb elemtől, vagy bár honnan le fog nézetni, annyival csökken benne a hazaszeretet: ekkor magát a maga hazájában idegennek fogja tekinteni, a gunyolót pedig nem polgártársnak, hanem benne inkább a maga elnyomóját kénytelen nézni. Midőn mi a nemzetiség dolgában bátrak vagyunk felszólalni, távol van tőlünk, hogy mi más nemzetiségen fölülkerekedni, vagy éppen a magyar nyelven csorbát ejteni akarnánk: mert mi a magyar nyelvnek az elsősegét megadjuk, mely azt történetileg megilleti, s melyet magának műveltségénél fogva szellemileg kivivott. Ezt szeretjük, tanulmányozzuk, mert meggyőződésünk az, hogy minden honpolgár tartozik e nyelven tudni. Nincs tehát mit féltetni a magyar nyelvet és a magyar nemzetiséget, mely mindenképpen biztosítva van; hanem annál nagyobb okunk van nekünk ruthéneknek féltetni a mi nemzetiségünket, mely semmikép sincs biztosítva.

Nekünk ruthéneknek, vagyis magyar oroszoknak panaszunk az, hogy nemzetiségünk se a törvényhozásban, se a megyei tisztikarban aránylag saját embereink által képviselve nincsen. A vallás nálunk, mely görög-kath., össze van forrva a nemzetiséggel: ez onnan szívja a szükséges tápnedvet; és ha ruthén nemzetiségünk lenézetik, gunyoltatik, vagy üldöztetik, úgy vesszük ezt, mintha vallásunk is üldöztetnék. Minden e tekintetből netalán jövőben előfordulható kellemetlenségek eltávolítása tekintetéből könyörgésünk: e féltett kincseket a ruthének számára biztosítani. E tárgy hazánkban – hol annyi sok a vallás és nemzetiség – különös figyelmet igényel. Okulva tehát az életből, mint legbölcsebb gyakorlati iskolából, hogy mennyire ügyeszik egyik elem a másikat a jogok gyakorlatából kiszorítani vagy egészen elűtni, ez okból mi ruthének bátrak vagyunk azon legalázatosabb esedezésünket a legkegyesebb honatyák elé juttatni, miszerint következő pontokat, – ha és a mennyire azok a kor kívánataival, kedves hazánk körülményeivel megegyeztethetők – törvény erejére emelni kegyesen méltóztatnának. Ugymint:

I. Miután Máramarosmegyében a 110 ezer főnyi ruthén nép általános többség, és a román népfaj a többi nemzetiséggel együtt csak harmadát teszi a népességnek, az 1847/8. évben behozott demokratikus alkotmány és nemzetiségek egyenjogúsága értelmében alázatosan esedezünk, hogy e megyében még a főispánok egyszer ruthén, másodizben pedig román vagy más nemzetiségből legyenek.

II. A képviselők megválasztására nézve esedezünk, hogy a népképviselőt nemzetiségek alapjára legyen fektetve, hogy így minden nemzetiség számára hoz képest képviselve legyen saját emberei által a törvényhozásban, s így legyen módjuk magukat kihallgattatni, bajaikat orvosoltatni, méltányos vagy jogos kívánságaikat az uralkodó viszonyokhoz alkalmazottan érvényre juttatni, és ne legyen panasz, hogy szóhoz nem juthattak. Ezeknek értelmében:

1. Ruthének részére a választókerületek tiszta ruthén nemzetiségből alakuljanak, és ruthén nemzetiségű képviselők megválasztandók, és így Máramaros megyében a többséget alkotó 110 ezer ruthénből legalább három, és pedig a técsői, huszti és ökörmezői választókerületekből csak ruthén nemzetiségű képviselő legyen megválasztható.

2. A választási hely a kerület középpontján legyen.

3. A választókerületeket alakító, a megye által kinevezett küldöttségben a ruthén értelmiség és a községek képviselői részt vegyenek.

4. Kiki csak a maga kerületében legyen választó, más kerületben se erkölsi, se anyagi befolyást ne gyakoroljon.

5. A tisztviselőknek terrorismussal vagy korteskedéssel a választásokra hatni tiszti állomásuk elvesztése alatt tilos.

Az első pontra nézve indokunk az, hogy a ruthének itt a Kárpát hegyek közt compact lakosságot képeznek annyira, hogy igen könnyű dolog tiszta ruthénekből választó kerületeket alakítani. Egyébiránt minden nemzetiségre nézve, ha ebből egy kerület kitelik, e szabályt jó volna felállítani, t. i. ha valamely megyében egy nemzetiségből a választókerület kitelik, soha több elemből, vagyis magyar, szláv, német nemzetiségből a kerületet alkotni nem kellene. Ezt igazolja a tapasztalás, mert ezen különféle elemek már a nemzetiségi érdek- vagy tekintetből a megválasztandó követ irányában való nézetekben össze nem férnek, czivakodást, verekedést, vérengzést, mint számtalan példa van, idéznek elő, mit a nemzetiségek elvére alapított népképviselőlet megelőzne és eltávolítana. Több ily rosszul felosztott kerületben bekövetkezett szomorú választások nagyon megingatták a polgárok közt a testvéri szeretetet. Különös figyelmet érdemel e tekintetben a félmilliónyi ruthén nép, mely miután többnyire Beszkid²¹ alatt él, a határos Galicziával folytonos összeköttetésben lévén, e miatt politikai kísérleteknek van kitéve, másrészt pedig mint határszéli nép örökös katonai átmenetek által aránylag igen meg van terhelve, ezenkívül pedig a hegy sovány földnek háládatlansága is lehangolólag hat e népre; mégis mind e mostoha körülmények közt a közterhek viselésében legengedelmesebb polgárok. Már e tekintetből is, nem hallgatva az egyenjogúságra, szükséges volna tisztán őbelölők, választó kerületeket alkotni, csak azért is, hogy e nép önállólag, függetlenül gyakorolja a választás jogot, és ez által megengedni és megmutatni azt, hogy ő valóban alkotmányos országban lakik, hol számára nemcsak kötelességek, hanem jogok is vannak; de midőn ő sokszor más elem, sokkal kisebb párt által a maga jelöltjétől, vagy e jog gyakorlatától elűtetik, minő fogalma lesz akkor e jogról? Az, hogy számára itten nincs választási jog. Tudtunkra a

21 Értsd: Beszkidek, kárpáti hegylánc.

többi közt ily ros[s]z felosztás van Beregmegyében is, hol majd 80 ezer, és compact téren lakó ruthénekből igen könnyű két választókerületet alkotni, hogy egyik választóhely Szolyván, másik valahol Krajnyán lenne; azonban itt a ruthének magyarokkal összevegyítve, és a választó helyek magyar helységekre vannak téve, minek szomorú következményei minden választáson megvannak. 1849-ben, mint hallottuk, Munkácson a választó ruthének szétkergettettek, elszalasztattak, és így követjelöltjüket meg nem választhatták; jelenleg is, mint hallani, hasonló választás történt Beregben.

A 2. pontot igazolja az, hogy a választóhely több kerületben ennek szélére tétetett, annyira, hogy a választónak tulrésről 8–10 mértföldnyi utat kell tennie oda; holott ha a választóhely a középpontban van, fele ut megnyeretik. Miért is, miután több helyütt a ruthének közt a választó kerületek megalakítása – és a választóhely kijelölésében elhamarkodásnak nyilvános jelei vannak: a

3. szerint szükséges, hogy az alakítandó kerület saját intelligenciája által legyen képviselve, valamint a községek előljárói is részt vegyenek, és ha ezeknek ez ügybe beleszólásuk és döntő szavuk lesz, akkor köztünk több választókerület sokkal célszerűbben fog elrendeztetni, mint jelenleg van megalakítva.

Az 5-ik pontra okot szolgáltatott az, hogy a sz. bíró a maga állásánál és tekintélyénél fogva nagy hatást gyakorolhat a népre, különösen a ruthén népre, mely, mint a történelemből tudjuk, a régi társas viszonyok igazságtalansága miatt sokkal többet szenvedett, mint bármely más népfaj: e miatt elvesztette az arisztokráciáját, szószólója nem volt, s azért mintegy szolgásgaban nőtt. Ő a régi idők szerint most is a szolgabírárt omnipotentiának nézi, kinek egy nézése képes a választót meggyőződése ellen birni. Hát ha a szolgabíró, felejtve a maga állását és visszaélve a maga tekintélyével, terrorismussal lép fel: akkor egész járását képes maga után rántani. Így bár minő kedves jelöltje volna a népnek, és bár mikép szeretné is ezt megválasztani, ily abnormis eljárás mellett kénytelen szolgabírájának engedelmeskedni. Mi úgy hisszük, hogy a tisztikarnak kötelessége volna a csendre és rendre felügyelni a választásoknál, a népet a jogok ismeretébe és gyakorlatába lassan bevezetni, és örködni, hogy a legszabadabban válasszon, mert alkotmányos országban kötelességünk volna szabad polgárokat, nem pedig szolgáljalemű lényeket nevelni.

A képviselők tárgyában mennyire alapos alázatos esedetésünk, könnyű abból megítélni, hogy a majd fél millió ruthén népből eddig tudtunkkal csak három képviselő van, Máramarosból, hol körülbelül 110 ezer ruthén lakik, csak egy képviselő van. Beregből 80 ezer ruthénből egy sincs, pedig volt jelöltjük, országos hírű magyarító Mészáros Károly, elűtetett, de Ung megyé-

ből – 60 ezer ruthén – egy képviselő. Zemplénből – 55 ezer – egy sincs. A Sáros-, Szepes-, Abaujban lakó ruthénekről semmi tudomásunk. Semmi elvetés ez ellen az, hogy talán nincsenek köztünk arra érdemes és képes egyéneink: igenis van akármennyi, csak lehetne megválasztani.

III. Ha a független és felelős magyar ministerium mellett a tisztválasztás, megyei municipiumok megmaradnak, ez esetben a tisztikar választása tárgyában alázatos esedezésünk a következő:

1. Azon szolgabírói állásokban, hol tisztán ruthén nép lakik, vagy általános többséget képez, az ő vallások- és nemzetiségéből, a mennyire telik, adassanak a tisztviselők.

2. Ily járások számára a tisztviselőknak a főispán általi kijelölésében, és illetőleg megválasztásában a járásbeli lelkészek és községi képviselők részt vegyenek, e részvételben őket mellőzni tilos legyen.

3. Egyik járásbeli intelligentia és községi képviselők más járás részére tisztviselők megválasztásában részt ne vegyenek.

4. Bent a járásokban, és pedig azok középpontján a főispán által kinevezett bizottság előtt, melyben a járás az ő értelmisége által feles számmal legyen képviselve, volna a tisztikar megválasztandó.

5. Csak a központi tisztviselők, u. m. alispánok, jegyzők, törvényszéki ülnökök, tiszti ügyészek volnának a megyeháznál, és pedig nem választók, hanem községi képviselők által, megválasztandók nemzetiségök arányához képest.

6. Minden a ruthén szbirói járásban alkalmaztatni kívánó egyéniség megválaszthatására egyik kellékül szolgáljon a ruthén nyelv kellő birása.

Ezen pontoknak oka következő. Több járásban alig van egy bizottsági tag, több járás ismét a megye székvárosától 15–20 mérföldnyire esik; a tisztikar megalakítására tehát téiben, ha nagy hideg, hófuvatagok vannak, nyárban, midőn munkaidők következnek be, a községi képviselőknak 3–4 napi utat tenni a megyeházához, onnan annyit vissza, és így összesen vagy tíz napot veszteni lehetetlen. Továbbá a tapasztalás megmutatta azt, hogy a legközelebbi tisztikar alakítása alkalmával az intelligentia őt megillető elsőbbségből is elfoglalva a termet, ott a tisztek megválasztatnak; a begyült községi képviselők a megyeház udvarán, részint előtte az utcán ácsorogva, soha semmit nem tudnak arról, mi történik odabent, és hazajönnek a nélkül, hogy még a magok járása szbirájának a nevét is tudnák. Tehát maga az intelligentia, és a székesvároshoz közel eső helységekből bejött képviselők nemcsak a magok, de az összes megyei járások számára is megválasztják a tisztviselőket, és így a nép az 1847–48 évben behozott demokratikus alkotmányban, tekintve a tisztválasztásokat, a mostani eljárás mellett, semmi vagy igen csekély részt vesz.

IV. A nyelvre nézve – miután a közvélemény azon elvet mondta ki, hogy mindenkinek legyen biztosítva a nemzetisége – következő alázatos esedezésünk: hogy az al- és főtanodában a tanuló ifjúság számára, ha több nemzetiségből találatnak a tanulók, nemzetiségek szerint külön az államtól fizetett literaturai tanár legyen, hogy mindenki a maga nyelvét már az iskolában tudományosan tanulhassa és mivelhesse. A nemzetiségre nézve ezen kedvezményt a kormány a mult absolutistikus rendszerben is megadta; miután pedig a magyar alkotmány szélesebb alapokra van fektetve, meg vagyunk győződve, hogy a magyar nemzet, nagylelkűségénél fogva is, ha ezen kedvezményt meg nem bőviti, talán vissza nem veszi.

Csak ezen pontok volnának szerény véleményünk szerint képesek a nemzetiségek egyenjoguságát meghozni, és őket megvédeni egymás irányában, a féltékenységet, fölülkerekedést, és e miatt démoni áskálódást, és nemzetiségek miatti surlódásokat eltávolítani, és hazánk polgárai közt kölcsönös bizalmat, testvéri szeretetet megállapítani. Így minden ellenségeskedés megszűnnék, és pedig azon okból, mert akkor minden nemzetiség úgy a törvényhozásban, mint a megye tiszttöráik száma és képessége szerint, saját emberei által képviselve volna. Ugy hisszük, hogy mi ez által nem igénylünk részünkre valami kedvezményeket, különös érdemet, hanem azon (okból) s elvből, hogy országok, testvéri szeretet, polgári erények alapja az igazság, a képviselők és tisztikar megválasztásának a nemzetiségek elvére alapítása által méltányosságért és igazságért, másrészt pedig azért esedezünk alázatosan, miszerint a kegyelmes honatyák a már megadott jogok gyakorlatában törvény által – esedezésünk pontjai szerint – minket biztosítani méltóztatásanak. Mert ha a közvéleményt tekintetbe – vesszük, akkor alkotmányos országunkban a nemzetiségi egyenjoguságnak más értelmet adni nem lehet, csak azt, hogy a nemzetiségek saját embereik által legyenek az országgyűlésen és tisztikarban képviselve, és nem azt, hogy mindenki lehet választó és választható, minek célja mégis kedveltjének megválasztása.

Esedezésünk célja, hogy a magas törvényhozás saját jogainak érzetében, azok erejével minket pártfogása alá vegyen és ne engedje, hogy egyik elem céljai kivitelére a másikat erővel is eszközül felhasználja, mert az egy alkotmányos országnak politikai életében nagy szennyfolt volna. Ily eljárás továbbá az erkölcsi világban lehangolja az emberben a közcélok elérésére a kedvet, jóra törekvést és nemes versenyt; ilyen lenézés, leveretés a lelki tehetségeket is békóban tartja, és az embert az ő emberi méltósága öntudatában és kifejlésében akadályozza, szóval, a szellemi kincsek forrását bedugja.

Meggyőződésünk az, hogy alázatos esedezésünk tekintetbe vételével, a midőn a nagyobb elemnek a kisebb fölé tulemelkedése meggátoltatnék, ak-

kor a kisebb elemnek alkalom és mód nyújtatnék, a maga erkölcsi erejének kifejlesztésére, a törvény pártolása alá venné és igyekeznék a politikai jogok élvezetére vezetni. Nézetünk szerint a politikának nemcsak jogokat kimon-dani, hanem azokat minden polgár számára biztosítani is végczélja: mert ha ez nem történik, úgy a kisebb népfajok részére némely jogok, mint a válasz-tások, soha sem fognak valóságban létezni, csak holt betűk maradandnak, mert a nagyobb elem a kisebbiket már tulnyomóságánál fogva ezen jogok gyakorlatából vagy erőszak vagy csel által kizárná. A közterhekben mind-nyájan aránylag részt veszünk: tehát a törvények és jogok áldása mindnyá-junkkal közös legyen, és azoknak üdvözítő harmata mindnyájunk szívében testvéri szeretetet, egy gondolatot, egy lelket, egy szívet teremtsen: mert erre roppant nagy szükségünk van; és ezért valakit vallása vagy nemzetisége mi-att lenézni, gunyolni, vagy alattomban üldözni, haza elleni bunnek kellene tekinteni.

Kelt Nagy-Szőlösön január 23-ikán 1867. E másolat hitelül:

Bukovszky György m. k.
nagyszőlősi esperes.

E.

A Wlád-Popovics-féle 1861. évi román közvetítő javaslat.

Törvényjavaslat.

I. A nemzetiségi ügyben általában.

1.§. Magyarországon különböző területeken nagyobb számmal töme-gesen lakó külön nyelvű népek, jelesen a románok, szlávok, szerbek, oro-szok és németek, a magyarral egyenjogu nemzeteknek ismertetnek el, s ezeknek összessége képezi Magyarország politikai nemzetét.

2.§. Mindegyik nemzetnek egyenlően joga van saját nemzeti nyelvét a magán és nyilvános élet minden viszonyaiban szabadon használni, fejleszte-ni és művelni; mihez képest rendeltetik:

3.§. Községekben, megyei járások- s kerületekben, megyékben, önálló köztörvényhatósággal bíró szabad kerületekben, vidékekben s városokban közigazgatási, törvénykezési, köztanácskozási, azaz általános hivatalos nyelvül szolgál azon nyelv, mely az illető község, megyei járás, s kerület, megye, szabad kerület, vidék vagy város lakosságának egészben vagy általá-nos többségben nemzeti nyelvét képezi.

4.§. Ha valamely község, megyei járás vagy kerület, megye, vidék vagy városban egyik nemzetiség sem bírna általános többséggel, ily esetben a hivatalos nyelv szabadon választható.

5.§. A megyei járások és kerületek alakítása akként rendezendő, hogy egy-egy járás-, illetőleg kerületbe lehetőleg oly községek összesíttessenek, melyek legalább általános többségben ugyanazon nemzetiségű lakosokat foglalnak magokban. Ezen rendszabály az országgyűlési képviselők választókerületeik alakításánál is szem előtt tartandó. Ugyszintén

6.§. a megyei, szabadkerületi, vidéki és városi képviseletek és hatóságok is, a területükön lakó különböző nemzetiségek számaránya szerint alakítandók.

7.§. A községek mindennemű jelentéseiket, felterjesztéseiket s kérelmezéseiket saját községök hivatalos nyelvén teszik az ország bármely hatóságához.

8.§. A megyei járások s kerületek tisztviselői az illető községekkel hivatalosan csak ezeknek hivatalos nyelvén közlekedhetnek.

9.§. A megyei járások s kerületek tisztviselői a megye többi járásai s kerületeivel, akár az utóbbiaknak, akár a megyének hivatalos nyelvén, magának a megyének hatóságaival pedig csak a megye hivatalos nyelvén közlekednek.

10.§. A megye, szabad kerület, vidék vagy város tulajdon tisztviselőinek szintén saját hivatalos nyelvén adja ki határozatait s rendeleteit.

11.§. A megyék, szabad kerületek, vidékek s városok egymás közötti, valamint a különféle egyházi hatóságokkal való érintkezéseikben is, vagy azon hatóságok hivatalos nyelvén, melyekhez a közlés intézendő, vagy magyar nyelven közlekednek.

12.§. A megyék, szabad kerületek, vidékek és városok mindennemű és rangu felsőbb hatóságokhoz saját hivatalos nyelvökön teszik jelentéseiket, felirataikat s más felterjesztéseiket, azonban akként, hogy a mennyiben ezen saját hivatalos nyelv nem a magyar volna, hasábszerűleg (columnaliter) a szöveg magyar nyelven is alkalmazandó.

13.§. A felsőbb hatóságok nem magyar hivatalos nyelvű megyék-, szabad kerületek-, vidékek- s városokhoz intézendő rendeleteiket s meghagyásaikat magyar nyelven ugyan, de szintén az illető megye, kerület, vidék vagy város hivatalos nyelvének is hasábszerűleges alkalmazása mellett bocsátják ki.

14.§. Községi, megyei szabadkerületi, vidéki és városi köztanácskozsoknál mindenki jogosítva van saját nemzeti nyelvét használni, valamint mindenkinek szabadságában áll az ország bármely hatóságához (ide értve a katonai hatóságokat is) kérvényeket saját nemzeti nyelvén benyújtani és azokra a határozatot ugyanazon nyelven igényelni.

15.§. Törvénykezési nyelv községi hatóságoknál, a községi, járási s kerületi bíróságoknál a járás, illetőleg kerület, megyei, szabadkerületi, vidéki és városi bíróságoknál és törvényszékeknél pedig ezeknek hivatalos nyelve.

16.§. Váltótörvényszéki s kerületi táblai bíróságok saját hatósági, területekbeli bármelyik nemzeti nyelven szerkesztett beadványt elfogadni s ugyanazon nyelven elintézni tartoznak.

17.§. Fenyítő ügyekben a vádlott nyelvén kell a vizsgálatot és tárgyalást megtartani és az ügyet elintézni, valamint a tanukat is saját nyelvökön kell kihallgatni, kivételt képezvén oly esetek, melyekben a vádlottnak vagy tanuknak nyelve az illető törvényhatóság területén s környékén nem divatos, mely utóbbi esetben a bíróság köteles lesz hiteles tolmács alkalmazásával eszközölni a kihallgatásokat.

18.§. Felebbviteli törvényhatóságokhoz a fellebbezett ügyek eredetben terjesztetnek fel, honnan az ítéletek s más határozatok a magyar nyelv mellett, hasábszerűleg, azon nyelven is kiadandók, melyen az ügy első bíróságánál tárgyalatott s elintéztetett.

19.§. Országgyűlési hivatalos és köztanácskozási nyelv a magyar, fen[n]hagyatván mind a mellett az egyes országgyűlési tagoknak azon joga, hogy a köztanácskozásokban saját nemzeti nyelvöket is használhassák.

20.§. A törvények az 1. §-ban megnevezett valamennyi nemzet nyelvén hitelesen kiadandók, s minden hatóságnak azon nyelven is megküldendők, mely annak hivatalos nyelvét képezi, de a magyar és egyéb nyelvű szerkezetek között támadható kétséges értelem eseteiben a magyar szöveg lesz elhatározó.

21.§. Egyházközségekben és iskolákban, továbbá egyházi hatóságok- és iskolai igazgatóságoknál, valamint az ezeknek alárendelt községeknél minden tekintetben azon nyelv használandó bel- és külügyvezetési s kezelési, illetőleg oktatási nyelvül, mely az illető egyházi vagy iskolai közönségnek nemzeti nyelvét képezi.

22.§. Az egyházi hatóságok és iskolai igazgatóságok a hatóságuk alatti községek- és hivatalokhoz az utóbbiak nyelvén intézik rendeleteiket, a világi és más hatóságokkal pedig ezen törvényjavaslat 11. 12. s 13. §§-ai értelmében leveleznek.

23.§. Tanodák és közoktatás feletti főfelügyeletet gyakorló államkormányánál mindegyik nemzet, illetőleg valiittassanak.

24.§. Mindegyik nemzetnek, illetőleg vallásfelekezetnek saját iskolai ügyei iránt az álladalom főfelügyelése mellett szabadon és önállólag intézkedni joga van, mihez képest mindegyik nemzetnek, illetőleg vallásfelekezetnek szabadságában áll, önerejével, a tudomány minden ágaira nézve saját al- és feltanodákat s tudományos intézeteket és alapítványokat felállítani,

s azok számát szükségéhez képest szaporítani, mire nézve mindegyik nemzetnek joga van, az álladalom anyagi segélyét is a népesség arányához képest igénybe venni.

25.§. Mindegyik nemzet, illetőleg vallásfelekezet tanodáiban a tudományok összes ágainak előadása a 21. §-hoz képest az illető nemzet nyelvén történjék, mely tanodákban egyszersmind az ország pragmatikai történelme mellett saját nemzeti történelem is rendes tantárgy gyanánt háborítlanul taníttassék.

26.§. Mindegyik nemzet, illetőleg vallásfelekezet köztanodái az álladalom tanintézeteivel egyenjoguaknak tekintendők.

27.§. Az államtanintézetek tanári állomásainak betöltésénél, kivéve a vallástanszékét, az alkalmazandó egyénekre nézve a törvényesen bevett valások különfélesége akadályul nem szolgálhat.

28.§. Mindegyik nemzet számára a pesti egyetemnél egy saját nemzeti nyelv- és irodalmi tanszék állíttassék fel, mely szabály az ország különféle vidékein levő al- és felállam-tanodáknál is alkalmaztassék, azonban ezeknél csak a környékekben tömegesebben lakó nemzetiségekre való tekintettel.

29.§. Bármely intézkedésen alapuló minden oly határozatok vagy rendeletek, melyek egyik vagy másik nemzet nyelvén, külföldön bárhol megjelenő irodalmi termények (könyvek, folyóiratok, lapok stb.) szabad behozatalát akadályoztatnák s nehezitenék, ezennel hatályon kívül tetetnek, s e tekintetben a teljes jog- és szabályegyenlőség mindegyik nemzet számára biztosittatik.

30.§. Saját nemzeti olvasókörök, kaszinók, nyelvészeti, irodalmi, zenészeti és dalászati társulatok s egyletek, és a saját nemzeti nyelv, irodalom s művészet fejlesztését, művelését, terjesztését célzó bármily más intézetek s alapítványok felállításában, valamint az ezen célokra szükséges adakozások gyűjtésében egyik nemzet sem gátoltathatik.

31.§. A saját nemzeti színeknek és öltözetnek szabad használata, meggyekben és az országgyűlésen is, minden ebből vonható magyarázat és következtetés nélkül biztosittatik.

32.§. Minden ezen törvénnyel ellenkező eddigi törvények eltöröltetnek, illetőleg módosítottaknak tekintendők.

33.§. Ezen törvény sarkalatos alaptörvényül szolgál.

34.§. Ezen törvény az ország integritásának soha semmi szín alatt nem praejudicálhat.

35.§. Ezen törvény haladéktalan végrehajtásával a ministerium megbíztatik.

II. A napkeleti orthodox keresztyén (g. n. e.)²² vallású román hierarchia tárgyában.

1.§. A napkeleti orthodox keresztyén (g. n. e.) vallást követő románoknak, hierarchia tekintetében a szerbektől való tökéletes különválása, és egy, ezen egyház kánonjainak megfelelő, külön metropolitával ellátandó, önálló román hierarchia alá visszahelyezése kimondatik, mely különválás tetteleges létesítése véget az 1848. XX. t. cz. 8. §-a által rendelt egyházi gyülekezet (congressus) legfeljebb három hónap alatt egybehivandó.

2.§. Az előző §. folytán egybegyült egyházi congressus befejezte után, azon hivekből, kik az elkülönzött napkeleti orthodox keresztyén vallású román hierarchia alá tartozandának, legfeljebb három hónap alatt egy különleges román egyházi gyülekezet fog, ugyancsak az 1848. XX. t. cz. 8. §-ában foglalt elv alapján, egybehivatni, mely gyülekezet, saját egyházi kánonjaihoz képest, az önálló román napkeleti orthodox keresztyén vallású hierarchia szervezése iránt intézkedendik.

3.§. Ezen törvény végrehajtásával a ministerium megbizatik.

III. A román nemzeti iskolai ügyben.

4.§. Hogy a románok saját köznevelési és iskolai ügyeiknek rendezése és igazgatási módja feletti intézkedéseiket megtehessék, a ministerium legfeljebb öt hónap alatt egy ad hoc nemzeti gyülekezetbe (congressus) hivandja össze az országban lakó összes románokat, egy, az ezek által lakott vidék középpontjának leginkább megfelelő alkalmas városba, olyképen, hogy ezen nemzeti gyülekezetre egy harmad részben egyházi és két harmad részben világi egyénekből, minden 20.000 lélek után egy képviselő választandó, mely nemzeti gyülekezetben a román nemzetbeli megyés püspökök és érsekek, méltóságuknál fogva, mint rendes tagok részt veendének.

5.§. A gyülekezeti képviselők megválasztása, püspöki megyénként, az illető püspökmegyei egyházhatóság útján fog eszközöltetni, azon gyakorlat-hoz képest, mely szerint az egyházi congressusra küldendő képviselők szoktak választatni.

6.§. A congressus ideje alatt mindegyik képviselő az állam által előlegezendő és az illető választó közönségtől utólag behajtandó illő napidíjt és uti költséget fog kapni.

7.§. A congressus saját alapszabályait ön maga alapítja meg, valamint elnökeit s jegyzőit is ön maga választja.

22 Görög nem egyesült.

5.§. Ezen törvény végrehajtásával a ministerium megbizatik. Kelt Pesten 1861-ik évi jul. 20-kán. Wlád²³ Alajos s. k. krassó-n.-zorlenci képviselő. Popovics²⁴ Zsigmond s. k. Aradm. butyini kerülete képviselője.

F.

Törvénycikk a nemzetiségek egyenjoguságáról.

I. FEJEZET.

Nemzetiségi jogok a községi és egyházi közigazgatás terén.

1.§. A honnak minden polgára saját községe hatóságához intézett beadványaiiban anyanyelvét, a más községek hatóságához intézettekben csak az ott divatozó nyelvet vagy nyelvek egyikét használhatja.

2.§. A községi gyűlésekben a tagok anyanyelvökön szólhatnak.

3.§. A községi gyűlések jegyzőkönyvének és a községi kormányzat belső ügykezelésének nyelvét a községi gyűlés határozza el általános szavazattöbbséggel.

Ha az első szavazáskor egy nyelv sem nyerne általános szavazattöbbséget, a gyűlés tagjai az első szavazás alkalmával legtöbb szavazatot nyert két nyelv fölött újból szavaznak.

Ugy kívánván a kisebbség, annak nyelvén is vezetendő a jegyzőkönyv, ha ezen nyelvre az összes szavazatoknak legalább 1/5 része esett a szavazás alkalmával.

Az ez érdemben hozott határozat csak minden három év után, s akkor is a kérdés előzetes kijelölése mellett összehívandó határozatképes gyűlésen, a megjelent tagok 2/3-ának kívánatára kerülhet újabb tárgyalás alá.

Ha tárgyalás alá vétetik a határozat, a kérdés érdeme általános szavazattöbbséggel döntenek el.

4.§. A községi előljárók a község egyes lakosaival való szóbeli érintkezésekben annak nyelvét kötelesek használni, a kivel érintkeznek.

5.§. Az egyházközségek – azonban saját egyházi felsőbbbségeik törvényes jogainak sérelme nélkül – anykönyveik vezetése, saját iskoláik oktatási nyelve s általában az egyházközségi ügykezelés iránt szabadon intézkedhetnek.

23 Wlád Alajos (1822–1876 ?) román politikus és jogász. A szabadságharcot a magyar minisztérium oldalán küzdötte végig. Tagja volt a pesti, debreceni és szegedi országgyűlésnek. 1861-ben Krassó megye főjegyzője és képviselője. A megye nagyzorlenci járása 1865-ben ismét képviselőjévé választotta; ezt a kerületet képviseli 1869-ben is. 1871-ben kúriai bírónak nevezték ki.

24 Popovics Zsigmond, aradmegyei román nemzetiségi képviselő, az 1861. és 1865–68. évi képviselőház tagja. Társszerzője a fenti 1861. évi nemzetiségi közvetítő javaslatnak.

6.§. Mindenik felsőbb és legfelsőbb egyházi hatóság tetszése szerint határozhatja meg jegyzőkönyvi és ügykezelési nyelvét. Ha ez nem a magyar lenne, a jegyzőkönyv az állam felügyeletének szempontjából azon is viendő.

Az egymással érintkezés nyelvét ugyanazon egyház körén belül annak legfőbb hatósága határozza meg.

A különböző egyházak között való érintkezésnek nyelve a magyar.

7.§. Mindenik egyház föl van jogosítva igénybe venni, a vallás és közoktatási törvényben meghatározandó módozatok mellett, az állam segélyét a kebelében már alakult vagy alakuló, bármely nemzetiségű oly egyházközségek részére, melyek saját egyházi és nevelési terheik elviselésére képtelenek.

II. FEJEZET.

Nemzetiségi jogok a törvényhatósági közigazgatás terén.

1.§. Bármely honpolgár, község, gyülekezet, felsőbb egyházi hatóság, társulat és intézet saját törvényhatóságához intézett beadványaiban anya-, illetőleg ügykezelési nyelvét, más törvényhatósághoz intézett beadványai-ban pedig csak azon nyelvet vagy nyelvek egyikét használhatja, a melyen vagy a melyeken ott a jegyzőkönyv vezetetik.

2.§. A törvényhatóságok gyűléseiben azok, kik birnak szólásjoggal anyanyelvükön szólhatnak.

3.§. Azt, hogy a jegyzőkönyv mily nyelven vezetessék, valamint azt is, hogy melyik legyen a törvényhatóság és a tisztviselők belső ügykezelési nyelve, a tárgy előzetes kijelölése mellett e célra egybehívott közgyűlés határozza el általános szavazattöbbséggel.

A jegyzőkönyv a megállapított nyelven kívül más, t. i. mind azon nyelven is vezetendő, a melyen a közgyűlés tagjainak kisebbségben maradt egyik vagy másik, de legalább 1/5-nyi része netalán vezetetni kívánja.

4.§. A nyelv kérdésében hozott határozat mindig csak a törvényhatósági tisztválasztást közvetlenül megelőző s a kérdés előzetes kijelölése mellett összehívandó, határozatképes közgyűlésen, s akkor is csak a megjelent tagok 2/3-ának kívánatára kerülhet újra tárgyalás alá.

Ha tárgyalás alá vétetett a határozat, a kérdés érdeme általános szavazattöbbséggel döntenek el.

6.§. Ha valamely törvényhatóság jegyzőkönyvi és ügykezelési nyelv[é]ül nem a magyar fogadtatik el, az államhatósági felügyelet tekintetéből a jegyzőkönyv az állam hivatalos nyelvén is vezetendő, az ügykezelésnél pedig közvetítő gyanánt ugyanaz is alkalmazható, tetszés szerint.

6.§. A törvényhatósági tisztviselők a hivataloskodásuk körébe eső községekkel, gyülekezetekkel, magántársulatokkal, intézetekkel és a magánosokkal való érintkezéseikben azok nyelvét kötelesek használni.

7.§. Egymás között a törvényhatóságok magyar nyelven érintkeznek; de azon törvényhatóságok, a melyeknek közgyűlésileg megállapított ügykezelési nyelve nem a magyar; de ugyanaz, egymással amaz ügykezelési nyelven is érintkezhetnek.

III. FEJEZET.

Nemzetiségi jogok az állami közigazgatás terén.

1.§. Minden honpolgárnak jogában áll az államkormányhoz intézett beadványaiban anyanyelvét használni.

2.§. A művészet, tudomány, gazdaság, ipar és kereskedés előmozdítására egyesek, társulatok s testületek által létesített tan- és egyéb intézetek, úgy szintén magok a társulatok és testületek, valamint a főbb és legfőbb egyházi hatóságok is, az államkormánnyal való érintkezéseikben ügykezelési nyelvöket használhatják, fölterjesztéseiket azonban magyar szövegben is mellékelni kötelesek.

Az államkormány a fölterjesztés nyelvein válaszol, hasábosan, de sürgős esetekben csupán magyar nyelven is válaszolhat.

Kétség esetén a magyar szöveg a határozó.

3.§. A törvényhatóságok az államkormánnyal magyar nyelven érintkeznek.

4.§. Az államkormányzat ügykezelési nyelve a magyar. A ministerium azonban köteles ügyelni arra, hogy valamint minden országos méltóságokra és államhivatalokra, úgy különösen a főispánságokra a többi nemzetiségek kebeléből is elégséges számmal alkalmaztassanak oly egyének, kik a nem-magyar ajku törvényhatóságok, testületek, intézetek, egyesületek és magánosok ügyeinek kellő elintézésére szükséges ismeretekkel is bírnak.

5.§. Az állam s illetőleg a kormány által már állított, vagy a szükséghez képest állítandó tanintézetekben a tanítási nyelvnek meghatározása a közoktatási minister teendőihez tartozik; de a közoktatás sükere a közművelődés és közjólét szempontjából e téren az államnak is legfőbb célja lévén, köteles a lehetőségig gondoskodni arról, hogy a hon bármely nemzetiségű, nagyobb tömegekben együtt élő polgárai az általok lakott vidék közelében anyanyelvökön képezhessék magokat egész addig, hol a magasabb akadémiai képezés kezdődik.

6.§. Azon területeken létező állami közép- és felső-tanodákban, a melyekben egynél több nyelv divatozik, azon nyelvek mindenikének részére nyelv- és irodalmi tanszékek állítandók.

7.§. Az országos egyetemben előadási nyelv a magyar, de az országban lakó minden nemzetiség részére nyelv- és irodalmi tanszékek állítandók.

8.§. Ha az egyesülési uton (23. §.) már létesült intézetek bármelyike az alap elégtelensége miatt a célnak önerejéből kellően megfelelni képes nem lenne, és segélyezésért az államkormányhoz járulna: az illető ministerek kötelessége lesz, a megszerzett hiteles adatok nyomán, az országgyűlésnek előterjesztést tenni. A törvényhozás fogja esetről-esetre elhatározni a segély mennyiségét és módozatát, ha annak szükségéről meggyőződött.

IV. FEJEZET.

Nemzetiségi jogok a társulás terén.

1.§. Bármely nemzetiségű minden egyes honpolgárnak épen úgy, mint a törvényhatóságoknak, községeknek, egyházaknak és egyházközségeknek jogában áll, saját erejével vagy társulás útján, alsó-, közép- és felső-iskolákat, valamint a művészet, tudomány, gazdaság, ipar és kereskedelem előmozdítására szükséges egyéb intézeteket fölláztatni, e végből az egyes honpolgárok az államkormány felügyelete alatt társulatokba vagy egyletekbe összeállhatnak, s összeállván szabályokat alkothatnak, az államkormány által helyben hagyott szabályok értelmében eljárhatnak, pénzalapot gyűjthetnek, azt, ugyancsak az államkormány felügyelete alatt, nemzetiségi jogos igényeiknek is megfelelően kezelhetik.

Az ily módon létrejött tan-, művelődési és egyéb intézetek – az iskolák azonban csak a tanterv átalában való öss[z]hangzásának feltétele alatt – az állam hasontermészetű s hasonfoku intézeteivel egyenjoguak.

A társulatok s az általuk létesített intézetek egymás közt saját nyelvökön is érintkezhetnek.

V. FEJEZET.

Nemzetiségi jogok a törvénykezés terén.

1.§. Bármely nemzetiségű honpolgár, azon esetekben, a melyekben ügyvéd közbejötté nélkül akár felperesi, akár alperesi, akár folyamodó minőségben veszi és veheti igénybe a törvény őtalmát, illetőleg a bíró segélyét:

saját községében és járási kerületében anyanyelvét,

más községekben az illető község nyelvét vagy nyelvei egyikét,

saját törvényhatóságában anya- vagy a törvényhatósági jegyzőkönyv nyelvét vagy nyelvei egyikét használhatja, más törvényhatóságokban csak is azoknak jegyzőkönyvi nyelvét vagy nyelvei egyikét.

2.§. A bíró a 24-dik §. eseteiben, és pedig:

a pörön kívüli eljárásoknál az előterjesztés vagy beadvány, illetőleg az érdeklettek nyelvén is végez és intézkedik;

pörökben pedig a tárgyalást a pörben álló felek nyelvén, a tanuhallgatást, szemlét és egyéb bírósági cselekményeket a kihallgatott vagy alkalmazott személyek nyelvén, magát a jegyzőkönyvet végre a törvényhatósági jegyzőkönyv nyelvén, s ha ilyen több volna, közülök azon vezeti, a melyben a perben álló felek kölcsönösen megegyeznek, s ha meg nem egyeznének, azoknak bármelyikén tetszése szerint vezeti.

Az idézési végzés, a megidézendő fél érdekében, ha rögtön kitudható, annak anyanyelvén, máskülönben az állam hivatalos nyelvén, mint közvetítő nyelven fogalmazandó; de minden végzést, határozatot vagy ítéletet, sőt rendkívüli esetekben a fontosb okmányokat is, a felek és érdeklettek kívánátára azok nyelvén is kihirdeti vagy közli.

3.§. Ha a fél magát ügyvéd által képviselteti vagy képviseltetni köteles a felperesi ügyvéd az illető törvényhatóság nyelvét vagy nyelvei egyikét választhatja, az alperesi ügyvéd vagy ügyvédek pedig, ha felperesi ügyvéd által választott nyelven ügynöködni nem akarnak, a magyar nyelvet tartoznak használni.

4.§. Az idézési végzés a beadvány nyelvén, de a megidézendő fél érdekében, ha rögtön kitudható, annak anyanyelvén is, máskülönben az állam hivatalos nyelvén, mint közvetítő nyelven fogalmazandó.

A végzés, határozat, ítélet a pör nyelvén, és a főlebbezés tekintetéből az állam hivatalos nyelvén is hozandó, közlendő és kihirdetendő.

5.§. Váltóbiróságok illetősége alá tartozó ügyekben a pörlekedési nyelv, a közhitel érdekében, a magyar.

6.§. A választástól függő világi bíróságok belső ügykezelési nyelve a magyar, az egyházi bíróságok magok határozzák meg ügykezelési nyelvöket.

7.§. A telekkönyvi hivatalok nyelve a magyar; de a végzések a felek kívánatára a törvényhatósági ügykezelési nyelven, s ha ilyen több volna, közülök azon a nyelven kiadandók, a melyen a fél kiadni kívánja, ugyanazon nyelven lévén hiteles fordításban kiadandók a kivonatok.

8.§. Az államkormány kinevezésétől függő bíróságok hivatalos nyelve kizárólag a magyar; de az igazságügyministerium köteles ügyelni arra, hogy a fő- és legfőbb bíróságoknál szakértő bírák mindenik nemzetiség kebeléből elégséges számban alkalmaztassanak.

VI. FEJEZET.

Nemzetiségi jogok a törvényhozás terén.

- 1.§. Az országgyűlésnek tanácskozási és ügykezelési nyelve a magyar.
- 2.§. A törvények az országban honos minden nemzetiség nyelvén kihirdetendők.

VII. FEJEZET.

A nemzetiségek egyenjogúságának biztosítása.

- 1.§. A főnebbi határozatokkal ellenkező minden korábbi törvény eltöröl-
tetik.
- 2.§. Az ország területén létező minden nemzetiségnek a főnebbi §-ok-
ban megállapított egyenjogúsága az ország sarkalatos törvényének nyilván-
nítottatik.

Nyáry Pál s. k.
az albizottság elnöke.

Kerapoly²⁵ Károly s. k.
az albizottság jegyzője.

²⁵ *Kerapoly Károly* (1824–1891), 1870–73 között magyar pénzügyminiszter, majd az államtudományi tanszék tanára a budapesti egyetemen.